

Magdalena Swaryczewska, Mariusz Antolak

Kalwaria Warmińska w Głotowie : inwentaryzacja dendrologiczna i gospodarka drzewostanem

Acta Scientiarum Polonorum. Administratio Locorum 10/1, 101-110

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KALWARIA WARMIŃSKA W GŁOTOWIE – INWENTARYZACJA DENDROLOGICZNA I GOSPODARKA DRZEWOSTANEM

Magdalena Swaryczewska, Mariusz Antolak
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

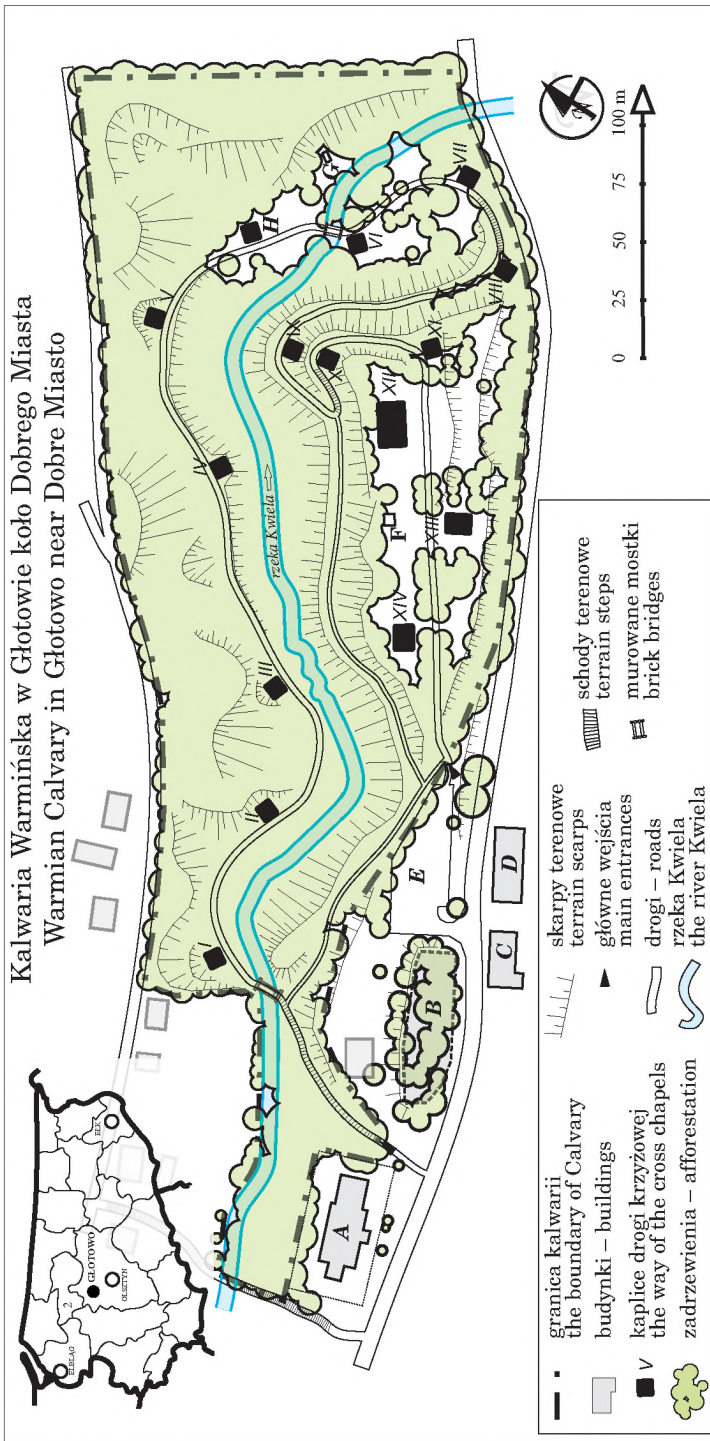
Streszczenie. Celem pracy jest dokumentacja zabytkowej zieleni i układu przestrzennego Kalwarii Warmińskiej koło Dobrego Miasta oraz sformułowanie wytycznych pomocnych w porządkowaniu terenu i bieżącej pielęgnacji drzewostanu. Wytyczne sporządzono też pod kątem planowanej kompleksowej rewaloryzacji obiektu. Materiał badawczy stanowi ekosystem parkowy, tj. uwarunkowania klimatyczne, ukształtowanie terenu, gleba, system wodny i szata roślinna oraz ich wzajemne powiązania i oddziaływania. Przebadano też problematykę związaną z kompozycją krajobrazu i stylistyką założenia parkowego. W aspekcie przyrodniczym park tworzy swoisty ekosystem o wyjątkowym mikroklimacie. Zbiorowisko roślinne, wytworzone dzięki ukształtowaniu terenu i bliskości rzeki, składem gatunkowym najbardziej zbliżone jest do łągu jesionowo-olszowego. Kalwaria Warmińska wymaga pilnych, zintegrowanych zabiegów konserwatorskich i pielęgnacyjnych. Dotyczy to elementów architektonicznych, które powinny być objęte odrębną dokumentacją, a także kompozycji i substancji zasobu przyrodniczego.

Słowa kluczowe: Warmia, Głotowo, sanktuarium, analiza dendrologiczna

WSTĘP

Kalwaria Warmińska (rys. 1) wraz z Sanktuarium Najświętszego Sakramentu i Męki Pańskiej leży na terenie wsi Głotowo (Głotowo) koło Dobrego Miasta, w silnie sfalowanym krajobrazie Pojezierza Olsztyńskiego, w zachodniej części mezo-regionu Pojezierza Mazurskiego [Kondracki 1998]. Zespół sakralny otoczony jest polami uprawnymi i skupioną zabudową wsi. Zajmuje ok. 7 hektarów na działkach gruntowych nr 209 i 210 należących do parafii rzymskokatolickiej pod wezwaniem Najświętszego Zbawiciela w Głotowie (rys. 1). Figuruje też w rejestrze zabytków

Adres do korespondencji – Corresponding author: Magdalena Swaryczewska, Mariusz Antolak, Katedra Architektury Krajobrazu i Agroturystyki, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, 10-727 Olsztyn, ul. Romana Prawocheńskiego 17, e-mail: mag.swaryczewska@gmail.com, mariusz.antolak@uwm.edu.pl

Rys. 1. Kalwaria Warmińska w Głotowie koło Dobrego Miasta. Uproszczony plan sytuacyjny obiektu. Objąsnienia do rysunku: I–XIV – stacje Drogi Krzyżowej, A – kościół, B – stary cmentarz katolicki, C – dom pielgrzyma „Jeruzolima”, plebania, D – Herbaciarnia, pokoje gościnne dla pielgrzymów, E – parking, F – ołtarz połowy, G – grota Matki Bożej z Lourdes i źródelko, H – kaplica – Pan Jezus w Ogrójcu

Źródło: Opracowanie własne M. Antolak na podstawie inwentaryzacji wykonanej podczas obozu naukowego w 2005 r.

Fig. 1. Warmian Calvary in Głotowo near Dobre Miasto. A simplified situational plan of the object. Explanations of the picture: I–XIV – the Way of the Cross stations, A – church, B – old catholic cemetery, C – pilgrim house “Jerusalem”, presbitery, D – tea shop, guests rooms for pilgrims, E – parking lot, F – camp altar, G – cave of Virgin Mary from Lourdes and a spring, H – chapel – Jesus Christ in Ogrójec

Source: Prepared by M. Antolak, based on stocktaking, which was prepared during science camp in 2005

województwa warmińsko-mazurskiego pod numerem A-2097 (kalwaria) i A-820/0 (kościół parafialny). Celem pracy jest dokumentacja zabytkowej zieleni i układu przestrzennego oraz sformułowanie wytycznych pomocnych w porządkowaniu terenu i bieżącej pielęgnacji drzewostanu. Wytyczne sporządzono też pod kątem planowanej, kompleksowej rewaloryzacji obiektu. Hipoteza badawcza zakłada, że sztucznie wykreowane w XIX w. środowisko przyrodnicze wąwozu Kwieli podlega obecnie zaawansowanemu procesowi samoistnej renaturyzacji i pozostaje w równowadze ekologicznej. Jednocześnie równowaga ta jest korzystna dla trwałości elementów przyrodniczych, a także dla obecnej i docelowej kompozycji parku.

Według przekazów historycznych, przed najazdem Litwinów w 1300 r. mieszkańcy Głotowa ukryli w ziemi Najświętszy Sakrament z miejscowego kościoła. Po latach przypadkowo odkryto Go podczas wiosennej orki. Jak głosi legenda, woły ciągnące pług ukłękły, podkreślając nadzwyczajność całego zdarzenia. [Sanktuarium Najświętszego Sakramentu... 2002] Od tej pory Głotowo stało się sanktuarium pielgrzymkowym, wymienianym pośród najślawniejszych miejsc świętych na Warmii [Nowak 1977]. Z inicjatywy biskupów warmińskich w XVIII w. wzniesiono nowy, okazały kościół w stylu późnego baroku [Chrzanowski 1978]. Drogę Krzyżową, znaną jako Kalwaria Warmińska, zbudowano w latach 1878–1894 dzięki fundacji pobożnego głotowianina Jana Mertena, który przywiózł kamyki z Jerozolimy. Pamiątki te znajdują się w neogotyckich kaplicach, rozmieszczonych wzdłuż głównej alei założenia [Chłosta 2002].

Można z dużym prawdopodobieństwem przyjąć, że park kalwaryjny został nasadzony na terenach uprawnych i że pierwotnie nie było tutaj lasu ani większych zespołów zadrzewień, jednak istniejąca literatura zawiera jedynie historię, dzieje i opisy sanktuarium, a wzmianki dotyczące parku są mylące i nieścisłe. Przed rokiem 2005, zanim podjęto badania, Kalwaria nie była nigdy w całości zinwentaryzowana, szata roślinna na terenie parku nie była przedmiotem dokumentacji ani żadnych opracowań monograficznych. Praca objęła zatem cały obszar Kalwarii Warmińskiej, stary cmentarz katolicki, a także kontekst przestrzenny założenia w ramach wnętrza krajobrazowego. Zakres merytoryczny pracy obejmuje kwerendę bibliograficzną i kartograficzną, inwentaryzację szaty roślinnej, analizę dendrologiczną, gospodarkę zielenią oraz uwarunkowania ekologiczne a także ramowo zarysowane zagadnienia konserwatorskie związane z nawierzchniami, elementami architektonicznymi i ekspozycją obiektu. [Antolak i in. 2005, kierownik naukowy dr inż. arch. Swaryczewska M.]

Park położony jest w malowniczym wąwozie, którego dnem przepływa mała, okresowo wysychająca rzeka Kwiele, dopływ Łyny. Zbocza wąwozu, pocięte urwiskami i korytami okresowych strumieni są bardzo strome i trudno dostępne. Pośród gęstwiny samosiewów można rozczytać pasma ok. 100-letnich zadrzewień układających się pasmowo wzdłuż dróg i granic parku. Korony sięgają do wysokości 30 m, co sprawia, że sylwetka parku z dominantą wieży kościelnej jest dobrze widoczna wśród otwartego rozłogu pól.

W parku znajduje się 14 stacji Drogi Krzyżowej, usytuowanych przy głównej alejce, którą już w trakcie budowy poprowadzono trawersami nad rzeką i po zboczach wąwozu [Lage-plan von dem der... 1910] – rysunek 2. Neogotyckie, kryte

Rys. 2. Architektura i drzewostan w wąwozie Kalwarii Warmińskiej [Antolak i in. 2005, kier. nauk. dr inż. arch. Swaryczewska M.]

Fig. 2. Architecture and trees in the Warmian Calvary ravine

spadzistymi dachami, kaplice wymurowane są z kamienia i cegły, zawierają realistycznie skomponowaną grupę ceramicznych lub drewnianych figur wyobrażających Misterium Pasyjne. Na uwagę zasługują detale wystroju architektonicznego – witraże, kraty, posadzki i malowidła oraz zróżnicowana, choć podporządkowana jednolitej stylistyce, architektura. Zachowała się też ozdobna, kuta brama od strony kościoła i fragmenty ogrodzeń parkowych. Nawierzchnię dróg stanowi mieszanka żwiru, piasku oraz gliny, częściowo też betonowe stopnie i schody, precyzyjnie ułożone na gruncie z miejscowych polnych kamieni. Ścieżki gęsto poprzerastane są korzeniami drzew. Na starym cmentarzu, gdzie pochowany jest fundator Kalwarii Warmińskiej oraz zasłużeni dla sanktuarium księża z parafii głotowskiej, zachowały się liczne nagrobki i neogotycka kapliczka, a także starodrzew, ślady alejek i żywopłoty.

MATERIAŁ I METODY

Dokumentacja powstawała 11–23 lipca 2005 r. w ramach obozu naukowo-badawczego zorganizowanego przez Katedrę Architektury Krajobrazu i Agroturystryki Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie (kierownik prof. dr hab. Krzysztof Młynarczyk). Pracę wykonała grupa 21 studentów należących do Koła

Naukowego Architektów Krajobrazu 'Horyzont'. Rolę opiekuna obozu i kierownika naukowego pracy pełniła dr inż. arch. Magdalena Swaryczewska, adiunkt UWM.

Materiał badawczy stanowi ekosystem parkowy, tj. uwarunkowania klimatyczne, ukształtowanie terenu, gleba, system wodny i szata roślinna oraz ich wzajemne powiązania i oddziaływania. Przebadano też problematykę, związaną z kompozycją krajobrazu i stylistyką założenia parkowego. Dane wyjściowe do badań stanowi literatura przedmiotu, związana z uwarunkowaniami przyrodniczymi i dziejami regionu, podręczniki dendrologii, a także monografie historyczne wsi i sanktuarium. Prace terenowe wykonano na powiększonej i uzupełnionej mapie zasadniczej [Wyrys z mapy zasadniczej 1:1000, 2005].

Etap wstępnych prac terenowych polegał na rozpoznaniu najbliższego otoczenia, określeniu charakteru miejscowości, ogólnym zapoznaniu się z ukształtowaniem terenu Kalwarii Warmińskiej i okolicy, stosunkami hydrograficznymi, szatą roślinną, nawierzchniami oraz małą architekturą. W ramach tego etapu wykonano analizę krajobrazową miejscowości w granicach zasięgu ekspozycji biernej i czynnej, a także szkice planistyczne oraz serię rysunków odręcznych dokumentujących walory przyrodnicze i architektoniczne Głotowa. W trakcie prac terenowych przeprowadzono wywiady z mieszkańcami wsi oraz z kustoszem sanktuarium, a także osobami zajmującymi się konserwacją zabytków.

W ramach studiów nad literaturą wyselekcjonowano i opracowano najważniejsze dane dotyczące dziejów regionu i miejscowości ze szczególnym uwzględnieniem Kalwarii Warmińskiej. Przeanalizowano także uwarunkowania przyrodnicze i społeczno-prawne obiektu. Korzystano z materiałów publikowanych i niepublikowanych, z których zaczerpnięto informacje na temat historii wsi i samego sanktuarium. Inwentaryzacja szczegółowa w terenie polegała na określeniu położenia, gatunków, wielkości i stanu drzew, wraz ze wskazaniem do gospodarki zielenią, nanoszeniu danych na notaty terenowe oraz na wykonywaniu opisów w tabelach. Inwentaryzację wykonywało równolegle sześć zespołów pracujących w wydzielonych sektorach terenu. Wykonano także szczegółową inwentaryzację starego cmentarza parafialnego. Na bieżąco też gromadzono dokumentację fotograficzną w formie zapisów cyfrowych.

W ramach przygotowania do prac kameralnych przeskalowano podkład geodezyjny do skali 1:250, co umożliwiło dokładne odwzorowanie elementów terenu oraz jednoczesną pracę przy planszy dla większej liczby osób. Zaktualizowano szczegółowe pomiary rzutów poszczególnych kaplic. Po doprowadzeniu do odpowiedniej skali, rzuty te naniesiono na planszę główną.

WYNIKI

Wyniki badań zawarto na planszy głównej inwentaryzacyjnej w skali 1:250, zaopatrzonej w legendę oraz na mapach i rysunkach uzupełniających. Praca składa się także z tekstu i zestawienia tabelarycznego do inwentaryzacji drzewostanu oraz odręcznych rysunków i cyfrowej dokumentacji fotograficznej archiwalnej i współczesnej. Zestawienie inwentaryzacyjne obejmuje 1920 pozycji. Główna tabela zawiera

kolejny numer drzewa oraz nazwę polską i łacińską, wymiary i uwagi o stanie zdrowotnym oraz zalecenia pielęgnacyjne. Uwzględniono głównie drzewa o istotnym znaczeniu dla kompozycji założenia – powyżej 100 cm obwodu pnia, usytuowane wzdłuż alejek parkowych, na skarpach nadrzecznych i przy granicach a także krzewy oraz zespoły leśne.

Z inwentaryzacji (tab. 1, rys. 3) wynika, że na terenie parku Kalwarii Warmińskiej najliczniej reprezentowane są drzewa o obwodzie ok. 100–200 cm, przypuszczalnie wprowadzone w trakcie zakładania parku w końcu XIX w. Przeważają wśród nich *Acer platanoides*, *Tilia cordata* i *Fraxinus excelsior*.

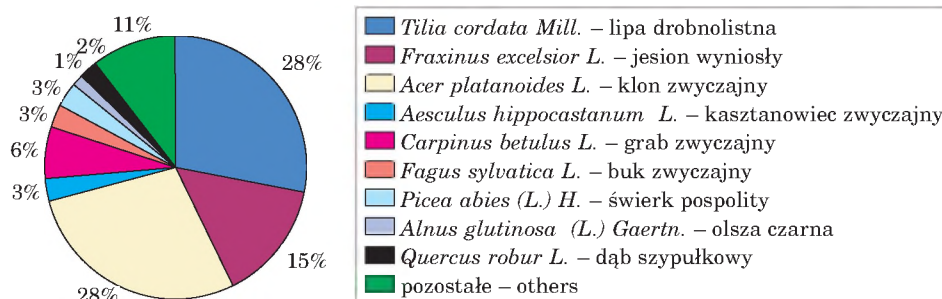
Tabela 1. Kalwaria Warmińska. Najczęściej występujące gatunki zestawione wg wielkości drzew. Oprac. M. Antolak, A. Grucela

Table 1. The Warmian Calvary – most common species specified by tree size

Nazwa gatunku Species name	Obwód na wys. 1,3 m [cm] Circumference in 1.3 height				suma total
	<40	40–100	100–200	>200	
<i>Acer platanoides</i> L. – klon zwyczajny	50	191	289	11	541
<i>Tilia cordata</i> Mill. – lipa drobnolistna	66	223	218	32	539
<i>Fraxinus excelsior</i> L. – jesion wyniosły	15	110	142	13	280
<i>Picea abies</i> (L.) H. Karst. – świerk pospolity	3	15	40	–	58
<i>Carpinus betulus</i> L. – grab zwyczajny	23	69	31	1	124
<i>Quercus robur</i> L. – dąb szypułkowy	1	6	24	13	44
<i>Alnus glutinosa</i> (L.) Gaertn. – olsza czarna	–	–	24	1	25
<i>Aesculus hippocastanum</i> L. – kasztanowiec zwyczajny	6	25	19	4	54
<i>Fagus sylvatica</i> L. – buk zwyczajny	16	23	10	2	51
Suma – Total	180	662	797	77	1716

Nieliczne, starsze egzemplarze być może rosły tu wcześniej i stanowią relikty zadrzewień śródpolnych, podobnie jak fragment lasu w północno-wschodniej części założenia. Są to m.in.: *Fraxinus excelsior*, *Tilia cordata*, *Acer platanoides*, *Quercus robur*, *Betula pendula* czy *Fagus sylvatica*. Bardzo liczne drzewa młode, głównie *Acer platanoides*, *Tilia cordata*, *Carpinus betulus* i *Fagus sylvatica*, można uznać za samosiewy.

Gatunkami dominującymi w drzewostanie parku są *Tilia cordata* i *Acer platanoides* występujące równie licznie na obszarze całego założenia i najprawdopodobniej związane z pierwotnymi nasadzeniami z końca XIX w. Jako komponowane nasadzenia graniczne występują ponadto *Fraxinus excelsior* i *Carpinus betulus*. Charakterystycznym, choć lokalnie występującym gatunkiem, jest *Alnus glutinosa* skupiona wzdłuż koryta rzeki. W zbliżonych udziałach procentowych występują *Aesculus hippocastanum*, *Fagus sylvatica* i *Picea abies*. Sporadycznie zaś spotykamy *Crataegus monogyna*, *Pinus sylvestris* i *Ulmus glabra*. Z antropogenicznych nasadzeń ozdobnych na uwagę zasługuje *Robinia pseudoacacia*, *Picea pungens*, i *Thuja occidentalis*, związane z terenem cmentarza.

Rys. 3. Kalwaria Warmińska. Procentowy udział zinwentaryzowanych gatunków w drzewostanie parku. Oprac. M. Antolak, A. Grucela

Fig. 3. The Warmian Calvary – percentage quota of specified trees among total park tree number

Z krzewów należy wymienić przede wszystkim: *Lonicera xylosteum*, *Sambucus nigra*, *Euonymus europaea*, *Prunus cerasifera* i *Symphoricarpos albus*. W podszycie gatunkiem dominującym jest *Aegopodium podagraria* porastający zarówno zbocza wąwozu, jak i dno doliny. Miejscami duże przestrzenie porasta *Vinca minor*, *Hedera helix*, *Utrica dioica* i imponujących rozmiarów *Petasites hybridus*. W podszycie sporadycznie pojawia się *Convallaria majalis* i *Polygonatum odoratum*. Oprócz roślinności zielnej występuje duża ilość siewek *Acer platanoides*.

Wąwóz tworzy głównie stanowiska cieniste i wilgotne. Zasadniczy wpływ na jakość podłoża mają duże pochyłości zboczy, silna erozja powierzchniowa uniemożliwia wytwarzanie warstwy próchnicznej, kumulując ją w rejonie koryta rzeki. Ma to również wpływ na dużą żyzność gleby w tym miejscu.

W aspekcie przyrodniczym park reprezentuje swoisty ekosystem o wyjątkowym mikroklimacie. Na skutek postępującej samoistnie renaturyzacji zespół przyrodniczy parku, sztucznie wykreowany przed ponad stu laty, zamienia się w naturalny las. Obecnie zbiorowisko roślinne Kalwarii Warmińskiej, wytworzone dzięki ukształtowaniu terenu i bliskości rzeki, swoim składem gatunkowym najbardziej zbliżone jest do łągu jesionowo-olszowego (*Fraxino-alnetum*) [Matuszkiewicz 2001].

Stan Kalwarii Warmińskiej można uznać za stosunkowo dobry, zważywszy na jej stuletnią metrykę i niewielką dotychczas ingerencję konserwatorską. Samym budowlom najbardziej zagraża spływająca woda deszczowa, podsiąkanie i destabilizacja fundamentów oraz porastanie murów i dachów organizmami wilgociolubnymi. Obecnie wnętrza są w trakcie renowacji, niepokoi jednak pogarszający się stan figur w kaplicach, ubytki w relikwiarzach i witrażach okiennych.

Mostki parkowe, pierwotnie ceglane lub drewniane, a obecnie wykonane w konstrukcji żelbetowej, z prowizorycznymi balustradami, nie harmonizują ze stylem architektonicznym kaplic. Zdecydowanie zły jest stan ogrodzenia, które ma liczne luki, powstałe w wyniku działania człowieka, rdzewieje, pochyla się i wrastają w nie drzewa. Dość dobrze prezentują się natomiast nawierzchnie parkowe.

Rzeka Kwieła, płynąca przez park, jest bardzo niestabilna. Wiosną wylewa, a w okresie letnim następuje znaczne obniżenie poziomu wody i ciek zamienia się w płytkie błotniste kałuże. Sytuacja ta była do niedawna szczególnie uciążliwa, gdyż

gospodarkę wodno-ściekową wsi uregulowano dopiero w 2007 r., przedtem nie-rzadko spływały rzeką chemikalia i nieczystości z okolicznych domów. Intensywna gospodarka rolna ma również wpływ na zanieczyszczenie środowiska glebowego. Obserwuje się eutrofizację ekosystemu, spowodowaną kumulacją azotanów i fosforanów. Roślinność występująca na terenie parku świadczy o częściowym zakwaszeniu gleby i zawartości znacznych ilości azotu. Liczne duże drzewa, rosące wzdłuż rzeki i na stromych zboczach, mają odkryty system korzeniowy i pochylają się, co musi doprowadzić do wykrotów i dodatkowych zniszczeń. Równocześnie istniejący drzewostan oraz porastający stoki wąwozu podszyt powstrzymuje w pewnym stopniu erozję powierzchniową i potencjalne groźniejsze osuwiska. Naturalne utrwalanie i wzmocnienie stoków przez roślinność jest tym bardziej istotne, że część kapliczek znajduje się bezpośrednio na zboczu, a chronią je tylko niskie mury oporowe z kamienia.

Po szczegółowej analizie materiału można stwierdzić, że stan zdrowotny drzewostanu na terenie Kalwarii Warmińskiej budzi wiele zastrzeżeń (tab. 2). Większość drzew rośnie w zwarcu, ma wysoko ukształtowane, zredukowane korony i liczny posusz. W szczególności dotyczy to *Fraxinus excelsior*, które kwalifikują się już do usunięcia. *Aesculus hippocastanum* zostały zaatakowane przez *Cameraria ohridella*, niepokoi też duża ilość *Viscum album*, obserwowanej głównie na *Tilia cordata* i *Acer platanoides*. Często zdarzają się nowotwory i pęknięcia mrozowe, które wskutek porostania kallusem tworzą na pniach charakterystyczne rysy i zgrubienia. Na terenie parku stwierdzono także kilkanaście okazów obumarłych.

Tabela. 2. Stan zdrowotny dendroflory parku. Oprac. A. Chmielewski
Table 2. State of park's dendroflora

Nazwa gatunku Species name	Posusz [%] Deadwood [%]	Duży posusz [%] Large deadwood [%]	Chore drzewa [%] Unhealthy trees [%]	Uschnięte – do likwidacji [%] Dead trees to be removed [%]	Suma [%] Total [%]
<i>Fraxinus excelsior</i> L. – jesion wyniosły	55,71	10	4,64	8,93	79,28
<i>Picea abies</i> (L.) H. Karst. – świerk pospolity	15,51	17,24	1,72	8,62	43,09
<i>Tilia cordata</i> Mill. – lipa drobnolistna	12,06	–	5,56	1,85	19,47
<i>Acer platanoides</i> L. – klon zwyczajny	8,72	0,37	6,47	0,55	16,11
<i>Carpinus betulus</i> L. – grab zwyczajny	4,03	–	6,45	–	10,48

WNIOSKI

Teren sanktuarium i Kalwarii Warmińskiej wymaga pilnych, zintegrowanych zabiegów konserwatorskich i pielęgnacyjnych. Dotyczy to wszystkich elementów architektonicznych, które powinny być objęte odrębną dokumentacją, a także kompozycji i substancji zasobu przyrodniczego. Kształtując wizerunek parku w przy-

szłości, trzeba również zwrócić uwagę na otoczenie kościoła, a wprowadzając nowe nasadzenia, brać pod uwagę ich symbolikę i związki z tradycyjnym krajobrazem sakralnym.

Przeprowadzone badania potwierdzają przyjętą na początku pracy hipotezę, że obecny ekosystem parku w wyniku naturalnej sukcesji i ustabilizowania lokalnego mikroklimatu w dużym stopniu jest porównywalny z naturalnymi zbiorowiskami *Fraxino-alnetum* występującymi na terenie Pojezierza Olsztyńskiego. W tej postaci stanowi symboliczne uroczysko i znakomite tło dla architektury, którą należy konserwować i rekonstruować, respektując jej wartości estetyczne i emocjonalne. W pierwszej kolejności należałoby zająć się ogrodzeniami i mostkami, przywrócić ich dawną formę i styl. Stałego nadzoru konserwatorskiego wymagają też kaplice i ich wyposażenie. Należy jednak zaufać dawnym budowniczym i unikać drastycznych modernizacji posadowienia oraz mocnych zapraw w opaskach i spoinach czy współczesnych materiałów izolacyjnych. Wskazanie to dotyczy również ścieżek parkowych i ich stylowej, naturalistycznej nawierzchni, na której może być użyty jedynie polny kamień i żwir.

Zagadnienie czystości i stabilności Kwieli ściśle wiąże się z lokalną gospodarką wodno-ściekową. W obrębie parku rzeka powinna być uporządkowana, pogłębiona i wyeksponowana jako główny ciąg kompozycyjny i symboliczny Cedron. Poważnym problemem jest także zachowanie względnej stabilności skarp i stoków. Mimo że park wymaga prześwietlenia i redukcji samosiewów oraz likwidacji drzew chorych i zamierających, co w latach 2006–2008 częściowo już przeprowadzono, roślinności nie wolno drastycznie eliminować. Należy natomiast prowadzić planowo nasadzenia stabilizujące skarpy: wprowadzać pnącza, byliny i krzewy, które ograniczą erozję powierzchniową i poprawią retencję wody, wybierając do tego celu rośliny charakterystyczne dla rodzimego krajobrazu i uwarunkowań lokalnych. Zalecenia te mają na celu utrwalenie naturalistycznego charakteru parku kalwaryjnego, wyeksponowanie jego walorów przyrodniczych i kulturowych. Powinny stanowić kanwę tematyczną dla powstającego projektu rewaloryzacji.

Kompozycja parku ściśle podporządkowana jest koncepcji drogi pasyjnej, poprowadzonej główną aleją założenia. Układ ten jest bardzo dobrze czytelny i dominuje w treściowej warstwie zabytku. Jednak zarówno w archiwalnych planach, jak i na historycznych widokach można zauważyć inne motywy kompozycyjne, które sugerują drugą, rekreacyjną funkcję parku. Jest to fontanna i sieć ścieżek spacerowych oraz dodatkowe, dziś już nieistniejące przejścia przez rzekę. Dzisiaj również obie funkcje w miarę zgodnie współlistnieją, a przyczynia się do tego m.in. otwarty charakter sanktuarium.

Kalwaria Warmińska służy uniwersalnym wartościom duchowym i integracji kulturowej. Stanowi cenną enklawę starodrzewia i osobliwy ekosystem, niespotykany w rolniczym krajobrazie okolicy. Architektura i zasób przyrodniczy parku wymaga pilnej, kompleksowej rewaloryzacji. Ze względu na trudną konfigurację terenu i skomplikowane stosunki wodne, prace konserwatorskie w parku będą stanowić duży problem organizacyjny i ekonomiczny.

PIŚMIENNICTWO

- Antolak M., Bronakowska M., Chmielewski A. i in. Kierownik naukowy dr inż. arch. M. Swaryczewska, 2005. Kalwaria Warmińska Głotowo (Głotowo) k. Dobrego Miasta. Inwentaryzacja dendrologiczna, gospodarka drzewostanem. Koło Naukowe Architektów Krajobrazu, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Wydział Kształtowania Środowiska i Rolnictwa, Katedra Architektury Krajobrazu i Agroturystyki, Kierownik Katedry prof. dr hab. Młynarczyk K. Opracowanie wykonane dzięki współpracy kustosa sanktuarium ks. dr. Marka Proszka.
- Chłosta J., 2002. Słownik Warmii. Wydawnictwo Littera, Olsztyn, 118.
- Chrzanowski T., 1978. Przewodnik po zabytkowych kościołach Północnej Warmii. Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne, Olsztyn, 53.
- Kondracki J., 1998. Geografia regionalna Polski. PWN Warszawa, 104.
- Kruk E., 2003. Warmia i Mazury. Wydawnictwo Dolnośląskie Wrocław, 77, 85, 168.
- Lage plan von dem der Kirchengemeinde in Glottau gehörenden Kalvarienberge. Gezeichnet auf Grund de rim Herbst 1909 ausgeführken speciallen Wermessung. Heilsburgden 1. März 1910. Roeper, uprawniony geodeta. Masstab 1:1000.
- Matuszkiewicz W., 2002. Przewodnik do oznaczania zbiorowisk roślinnych Polski. PWN Warszawa, 381–382.
- Mirek Z., Piękoś-Mirkowa H., Zajac A., Zajac M., 2002. Krytyczna lista roślin naczyniowych Polski. Instytut Botaniki im. W. Szafera PAN, Kraków.
- Nowak W., 1977. Historia obrazu i kultu Matki Boskiej Gietrzwałdzkiej. [W:] Studia Warmińskie XIV. Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne Olsztyn, 109.
- Sanktuarium Najświętszego Sakramentu Męki Pańskiej. Historia. [W:] Droga Krzyżowa – Kalwaria Warmińska, 2002. Kraków.
- Tomanek J., 1997. Botanika leśna. PWRiL Warszawa.
- Wyrys z mapy zasadniczej 1:1000. Województwo olsztyńskie, gmina Dobre Miasto, Głotowo, Olsztyn, dn. 30 VI 1976 r., aktualizacja mapy lipiec 2005. Okręgowe Przedsiębiorstwo Geodezyjno-Kartograficzne w Olsztynie, kierownik brygady inż. J. Waszkinel, naczelny inżynier inż. W. Kukliński.

THE WARMIAN CALVARY IN GLOTOWO – THE DENDROLOGICAL INVENTORY AND THE TREE – STAND MANAGEMENT

Summary. The goal of this work is to support the monumental verdure and the spatial disposition of the Warmian Calvary near Dobre Miasto by documentary evidence. The work also aims to formulate guiding rules for arranging the area and present care. The guiding rules have been formulated from the point of view of the eplanned complex revitalization of the structure. The inquiry material is the park ecosystem – climate and water conditions, topographic configuration, natural features of the soil and flora, their state and interactions. The issues of landscape composition and it's style have also been examined here. The park in the aspect of nature forms a specific ecosystem and it has an original microclimate.

Key words: the Warmia Region, sanctuary, dendrographic analysis

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 5.02.2009